

MERSİN-ERDEMLİ ÇEŞMELERİ

Dr. Lokman TAY

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

lokmantay@gmail.com

Öz

Bu çalışmada, Mersin İli Erdemli İlçesi'ne bağlı köylerdeki tarihi çeşmeler incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda: Akpınar, Arslanlı, Doğusandal, Güzeloluk, Harfilli, Karahıdırlı ve Yağda köylerinde birer; Esenpınar Kasabası'nda iki; köyler arasındaki yol güzergâhında ise bir adet olmak üzere geleneksel tarzda inşa edilmiş toplam 10 adet çeşme tespit edilmiştir. Ayrıca Doğusandal Köyü'ndeki çeşmenin yanında bulunan çamaşırhane de yörede tespit edilen tek örnek olması sebebiyle çalışma kapsamına alınmıştır.

Tespit edilen çeşmeler, kuruluş özellikleri açısından değerlendirildiğinde: Esenpınar Kasabası Çeşmesi'nin yanındaki camiye bitişik olarak yapıldığı, diğerlerinin ise bağımsız çeşmeler gurubuna girdiği görülmektedir. İncelenen örneklerin tamamı tek cepheli olarak tasarlanmışlardır. Akpınar, Harfilli ve Yağda köylerindeki çeşmeler ile Keçeci Çeşmesi yüzeysel nişlere sahipken; diğer çeşmelerde sivri ve yuvarlak kemerle örtülü daha derin nişler mevcuttur. Çamaşırhane doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı ve tek mekânlıdır. Yapıların inşasında genellikle düzgün kesme taş kullanılmıştır. Sade bir düzenlemeye sahip olan yapıların tamamı geç dönem Osmanlı veya Cumhuriyet dönemi eseridir.

Anahtar Kelimeler: Mersin, Erdemli, Çeşme, Çamaşırhane, Halk Mimarisi.

THE FOUNTAINS OF ERDEMLİ IN MERSİN

Abstract

This paper is about the historic fountains in the vicinity of Erdemli and its vicinity. There has been detected totally 10 traditionally-constructed fountains during the field research: one each at the villages Akpınar, Arslanlı, Doğusandal, Güzeloluk, Harfilli, Karahıdırlı and Yağda; two others at the village Esenpınar; and finally one on the itinerary among the villages those mentioned above. Moreover, the laundry room just located near the fountain in Doğusandal has been included into the catalogue, as it is the unique sample determined in the region.

When the fountains to be evaluated in terms of the characteristics for construction, while one of those at Esenpınar has been built adjacent to the mosque, the others can all be referred under the group of independent fountains. All the edifices have been designed as single-facade. Though the fountains in Akpınar, Harfilli and Yağda, and that of Keçeci on the itinerary bear superficial niches, the others draw attentions with their deeper niches covered with pointed and round arches. The laundry room is single-placed in east-west direction with a rectangular layout. Being often constructed with finely cut-stones, all the buildings with a plain arrangement have been dated to Late Ottoman or Republic Age.

Keywords: Mersin, Erdemli, Fountain, Laundry Room, Folk Architecture.

1. Giriş

Bu çalışmada, Mersin İli Erdemli İlçesi'ne bağlı köylerdeki tarihi çeşmeler incelenmiştir. Yapılan kaynak taraması ve saha çalışması sonucunda: Akpınar, Arslanlı, Doğusandal,

Güzeloluk, Harfilli, Karahıdırlı ve Yağda köylerinde birer; Esenpınar Kasabası'nda iki; köyler arasındaki yol güzergâhında ise bir adet olmak üzere; geleneksel tarzda inşa edilmiş toplam 10 çeşme tespit edilmiştir. Günümüzde her eve şebeke sularının gelmesiyle birlikte önemini büyük oranda yitirmiş olan kültürümüzün ve mimari geleneğimizin önemli temsilcilerinden biri olan çeşmeleri belgeleyerek bilim dünyasına tanıtmak çalışmanın başlıca hedeflerindedir. Bu sayede çeşmelerin durumuna da dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Doğusandal Köyü'ndeki çeşmenin yanında bulunan çamaşırhane de tek örnek olması sebebiyle başka herhangi bir çalışmanın konusuna girmeyeceği için makaleye dâhil edilmiştir. Böylelikle günümüzde işlevini yitirmiş olan bu çamaşırhane de fotoğraf ve çizimler eşliğinde belgelenecek bilim dünyasına sunulmuş olacaktır.

Mersin il merkezinin 35 km. batısında yer alan Erdemli İlçesi güneyde Akdeniz, kuzeyde Toros Dağları ile çevrilidir. İlçenin doğusunda Mezitli, batısında Silifke, kuzeyinde ise Karaman'ın Ayrancı ilçesi bulunmaktadır. Konumu itibariyle Çukurova ile Taşeli Platosu arasında kalan Erdemli'nin coğrafi koşulları ilçe merkezinde ova, iç kesimlerde ise dağlıktır. Erdemli köylerinin büyük çoğunluğu da Toros Dağları'nın üzerine kurulmuştur.

İlçe halkının ekonomisi büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçe merkezinde daha çok narenciye ve seracılık ön plandayken, köylerde ise sebze ve meyve üretimi ile maki bitki örtüsüne bağlı olarak daha çok küçükbaş hayvan (özellikle keçi) yetiştiriciliği yaygındır. İlçeye bağlı köylerin çoğunluğunda yakın zamana kadar sulu tarım yapılamazken; son yıllarda çevredeki derelerden getirilen sularla neredeyse bütün köylerde sulu tarıma geçilmiştir.

Erdemli, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'nun Türkler tarafından fethinden sonra da Türk yurdu haline gelmiştir. Ancak sıcaklık, nem ve bataklıktan dolayı ilçe merkezi yerleşim için çok fazla tercih edilmemiştir. Önceleri Silifke'ye bağlı bir köy olan Erdemli 1 Haziran 1954 yılında ilçe olmasından sonra yerleşim olarak daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. İlçe merkezinde Türk döneminden kalan tek tarihi yapı Türbe Mezarlığı içerisinde bulunan Anonim Kümbet'tir (Tunçel, 2002: 457-472). İlçedeki tarihi yapıların büyük çoğunluğunu antik dönem yapıları oluşturmaktadır.

1954 yılında ilçe olan Erdemli bu konumunu günümüze kadar korumuştur. İlçeye bağlı 45 köy bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusunu da Erdemli İlçesi'ne bağlı köylerdeki geleneksel tarzda inşa edilmiş olan çeşmeler oluşturmaktadır. Saha çalışması ve kaynak taraması sonucunda Erdemli köylerinde 10 adet tarihi çeşme tespit edilmiştir. Ancak çeşmeler küçük boyutlu yapılar oldukları ve günümüzde büyük oranda işlevlerini yitirdikleri için tespit edilmeleri zor olmaktadır. Bu sebeple muhtemelen arazide gözümüzden kaçan çeşmeler olmuştur. Ancak tespit edilen çeşmeler genel bir değerlendirme yapacak yeterli veriyi

sunmaktadır. Konuyla ilgili arazi çalışmaları devam edecek olup, yeni tespit edilecek olan yapılar da bilim dünyasına sunulacaktır.

Erdemli eşmeleri veya Erdemli'deki Türk Devri yapılarına yönelik kapsamlı bir çalışma bugün için yapılmamıřtır¹. Ancak burada Erdemli hakkında bilgi sahibi olduğumuz iki çalışmayı tanıtmamız yerinde olacaktır. Bunlardan ilki Ali Rıza Yalman'ın (Yalgın) *Cenupta Türkmen Oymakları* (Yalman, 1993) adlı eseridir. İki ciltten oluşan bu seyahatnamede yazar Erdemli ve köyleri hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Özellikle Güzeloluk Köyü'ndeki yapılar hakkında verdiği bilgiler son derece önemlidir. Diğer alışma ise Erdemli sevdalısı bir grup ėretmenimiz² tarafından hazırlamış olan *Dünden Bugüne Erdemli* (Kara vd. 2007) adlı kitaptır. Bugüne kadar Erdemli'nin bütün kasaba ve köylerini kapsayacak şekilde hazırlanmış olan tek çalışma olması kitabın önemini göstermektedir. Çalışmada Erdemli'nin tarihi ve kültürüyle birlikte bütün kasaba ve köyleri hakkında ayrıntılı bilgilerin bulunması ve bunların fotoğraflarla desteklenmesi oldukça önemlidir. Tarafımızdan yapılan bu çalışmanın yol göstericisi de öğretmenlerimiz tarafından hazırlanmış olan bu kitap olmuştur.

Arazi çalışmasında tespit edilen çeşmelerden sadece Güzeloluk Köyü eşmesi tarafımızdan yapılan bir çalışmaya konu olmuştur (Tay, 2011: 265-286). Diğer eşmelerle ilgili herhangi bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır³. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan çalışmalarda Erdemli'deki çeşmelerin inşa ya da onarımına dair herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Ayrıca yine arşivde yapılan çalışmalarda Erdemli su yolları hakkında da bilgi bulunamamıştır. Arşivde sadece Güzeloluk Köyü'nde bir cami ve mektep inşasına dair belge tespit edilmiştir (Tay, 2011: 265-286). Tespit edilen çeşmelerden bazılarının inşa tarihi kesin olarak bilinmediği için yapılar köy adlarına göre alfabetik sıra esas alınarak anlatılmıştır. Ancak Keci eşmesi köyler arasındaki yol güzergâhında olduğu için hangi köye ait olduğu kesin olarak tespit edilememiştir. Bu sebeple herhangi bir köy adı kullanılmadan kendi adıyla alfabetik sıraya alınmıştır. Katalog bölümünde ayrıntılı mimari tanımları yapılan çeşmeler; cephe düzenlemeleri, yapı elemanları, kitabe, malzeme ve süsleme özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

¹ Erdemli'deki Türk Dönemi yapılarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Mehmet Tunçel, Erdemli'de Anonim Bir Türbe, *Ortaçağ'da Anadolu-Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Ankara: Rekmay Reklam ve Tanıtım Ltd. şti., 2002, 457-472; Osman Nuri Dülgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, 185; Lokman Tay, Erdemli-Güzeloluk Köyü'ndeki Türk Eserleri, *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*. 3 (3), 2011, 265-286.

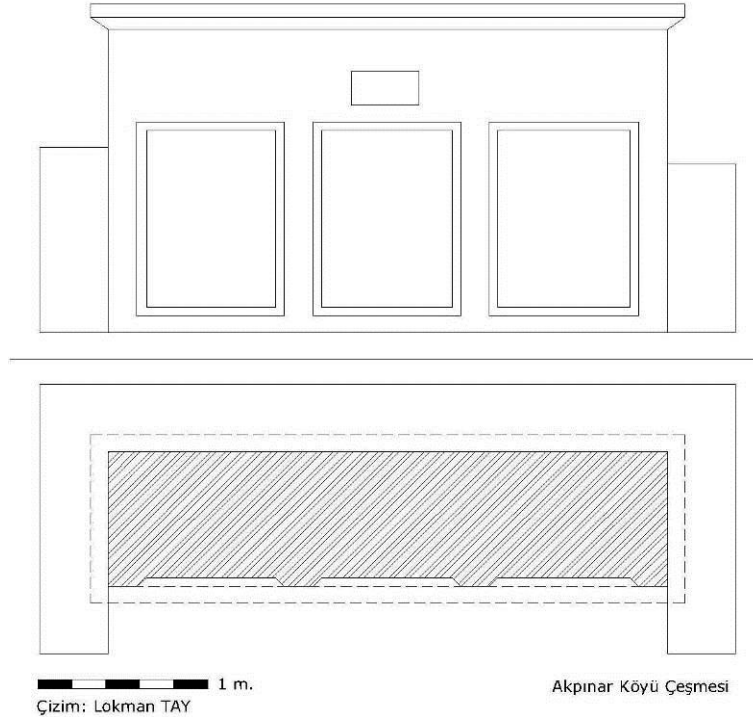
² İlerinde benim de ğretmenim olan Ahmet Yanar'ın bulunduğu öğretmenlerimize memleketim Erdemli hakkında yapmış oldukları bu özverili çalışmalarından dolayı şükranlarımı sunuyorum.

³ "21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 25-27 Ekim 2017" programında ve sempozyum zet kitapıında "Erdemli eşmeleri" başlıklı bir bildiri bulunmasına karşılık yaşanan teknik aksaklıktan dolayı bu bildirinin sempozyumda sunumu yapılamamıştır. zet kitabında da çeşmelerle ilgili genel bilgiler verilmiş olup Erdemli eşmeleri'ne dair herhangi bir veri yer almamaktadır.

2.Mersin-Erdemli Çeşmeleri

2.1. Akpınar Köyü Çeşmesi: Erdemli ilçe merkezine 44 km. uzaklıkta bulunan köyde bir adet çeşme tespit edilmiştir. Tek yüzlü ve bağımsız çeşmeler grubuna dâhil edilebilecek olan yapı üzerinde 1938 tarihi okunmaktadır. Çeşmenin mimari özellikleri de göz önünde bulundurulunca 1938 inşa tarihi olarak kabul edilebilir. Sarı renkli düzgün kesme taş malzemedен yapılmış olan eser sağlam durumda ve suyu akmaktadır (Çizim-1, Foto-1-3).

Dikdörtgen bir kütlede oluşan çeşmeyi “U” şeklinde bir duvar çevrelemektedir. Bu duvar, çeşmeyi eyvan şeklinde bir görünüşe kavuşmasının yanında dinlenme sekisi görevi de görmektedir. Çeşmenin ön cephesinde duvar yüzeyinin çökertilmesiyle oluşturulmuş yüzeysel üç niş yer almaktadır. Her niş içerisine de birer adet lüle yerleştirilmiştir. Ortadaki niş içerisinde dikdörtgen şekilde bir bardaklık bulunmaktadır. Su yalağı bulunmayan çeşme üzerinde herhangi bir süsleme unsuru da görülmemektedir.

Çizim 1. Akpınar Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 1. Akpınar Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 2. Akpınar Köyü Çeşmesi

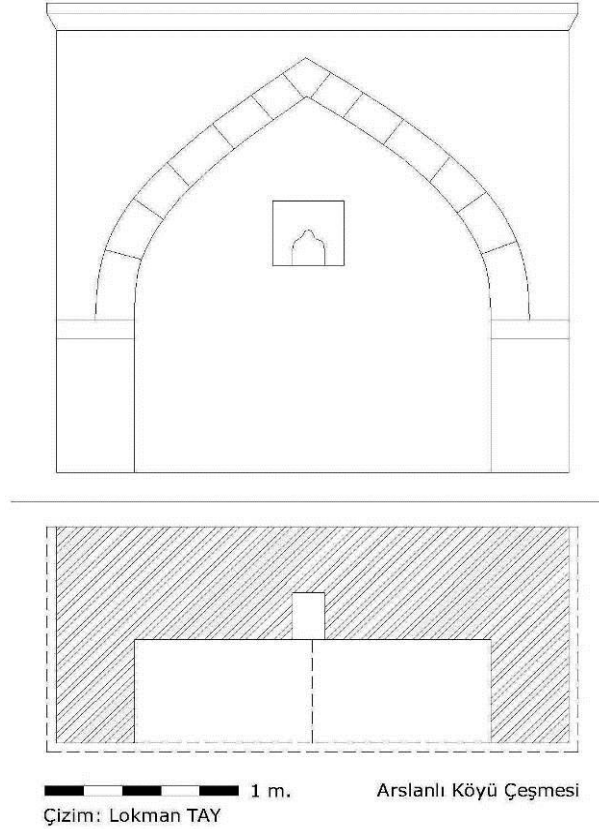
Fotoğraf 3. Akpınar Köyü Çeşmesi Kitabesi

2.2.Arslanlı Köyü Çeşmesi: Arslanlı Köyü, Erdemli ilçe merkezine 18 km. uzaklıktadır. Bugünkü köy daha merkezi bir yere taşınmış olup, çeşme vadi içerisindeki eski köyde yer almaktadır. Çeşme üzerinde inşa ya da onarım kitabesi bulunmamaktadır. Ayrıca banisi ve ustası hakkında da bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak *Dünden Bugüne Erdemli* isimli kitapta çeşmenin Osmanlı Döneminde yapıldığı yazmaktadır (Kara, vd. 2007: 87). Her ne kadar kitapta kaynak gösterilmemiş olsa da eserin mimari özellikleri dikkate alındığında

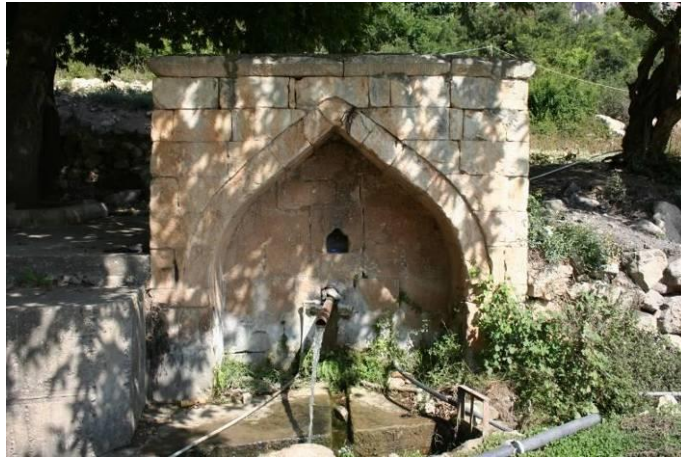
19. yüzyıla tarihlemek yerinde olacaktır (Çizim-2, Foto-4).

Sarı renkli düzgün kesme taş malzemeden bağımsız mahalle çeşmesi olarak inşa edilen eser, tek cepheli ve tek kemerlidir. Çeşme nişinin üzeri sivri kemer ile örtülmüştür. Kemer silmelerle belirgin hale getirilmiş ayaklar üzerine oturmaktadır.

Çeşme nişinin içerisinde sivri kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiş olan bardaklık yer almaktadır. Yapı üzerinde yer alan silmeler dışında başka bir süsleme ögesi görülmemektedir. Günümüzde sağlam durumda olan çeşmenin suyu akmaktadır.

Çizim 2. Arslanlı Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 4. Arslanlı Köyü Çeşmesi

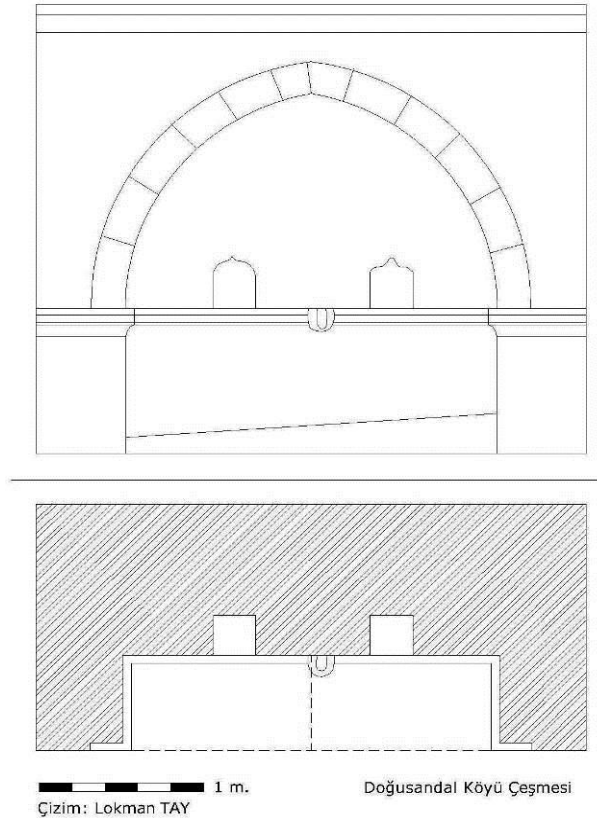
2.3.Doğusandal Köyü Çeşme ve Çamaşırhanesi: Çeşme, Erdemli merkeze 25 km. uzaklıkta bulunan köyün girişinde bir çamaşırhaneye birlikte inşa edilmiştir. Çeşme nişi içerisinde üç satırlık Osmanlıca bir kitabe yer almaktadır. Son rakamı tahrip olduğu için okunamayan kitabenin tarih bölümünde 129? yılı okunmaktadır. Bu sebeple yapının H.129?/M.1873-74/1881-82 yılları arasında inşa edildiği kabul edilebilir. Çamaşırhanede ayrı bir kitabe olmadığı için çeşmeyle birlikte yapıldığı düşünülmektedir.

Kitabe:

Maşallah / Lâ ilâhe illallah, Muhammedür' resûlullah / Tarih sene H.129?/M.1873-74/1881-82

Düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiş olan eser; tek nişli, tek kemerli ve bağımsız çeşmeler grubuna girmektedir (Çizim-3, Foto-5-6). Çeşme nişi, yekpare ayaklar üzerindeki profilli silmelere oturan sivri kemerle örtülüdür. Profilli silmeler bir kuşak şeklinde çeşme nişini dolanmaktadır. Nişin orta kısmı ise çeşmenin lülesi olacak şekilde düzenlenmiştir. Ancak bu lüle işlevini yitirmiş olup, alt kısma sonradan bir lüle eklenmiştir.

Eser üzerinde iki adet bardaklık görülmektedir. Bu bardaklıklar lülenin her iki yanına yerleştirilmiş kaş kemerli nişler halinde düzenlenmişlerdir. Ayrıca çeşmenin dikdörtgen şekilde bir de yalağı bulunmaktadır. Oldukça sade olan yapıda herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Çeşme halen ayakta olup, suyu akar vaziyettedir.

Çizim 3. Doğusandal Köyü Çeşmesi

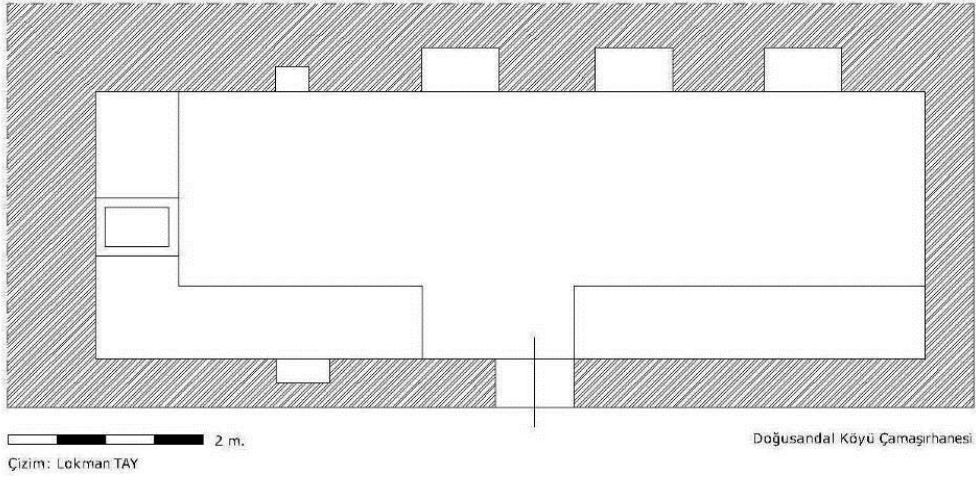
Fotoğraf 5. Doğusandal Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 6. Doğusandal Köyü Çeşmesi İnşa Kitabesi

Çeşmenin yaklaşık 10 metre doğusunda, eğimli bir alana kurulmuş olan yapı, doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlıdır (Çizim-4, Foto-7-9). Arazinin eğiminden dolayı yapının kuzey ve batı cephelerinin tamamı, güney cephenin ise batı kanadı toprak altındadır. Ayrıca yapının geri kalan kısımları da çevredeki bitkiler tarafından tamamen sarılmış durumdadır. Bu sebeple yapının dış cepheleri kısmen görülebilmektedir. Kaba yonu ve moloz taş malzemeyle inşa edilmiş olan çamaşırhane günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının üzeri iki yana eğimli çinko kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Güney cephenin ortasında bulunan dikdörtgen açıklıklı, ahşap kanatlı kapı ile içeriye girilmektedir. İçerisi doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı tek mekân şeklinde tasarlanmıştır. Yapı doğu duvarında yer alan bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Kapının iki yanından başlayan sekiler güney duvarı boyunca uzanmaktadır. Bu seki ayrıca “L” şeklinde batı duvarı yönünde de devam etmektedir. Sekiler yaklaşık olarak zeminden 50 cm. yükseltilmiş yıkama alanlarını oluşturmaktadır. Batı duvarın ortasında bir lüle ve kurna yer almaktadır. Muhtemelen çamaşırhanenin batı tarafındaki çeşmeden içeriye buradan su aktarılmakta idi. Yapının kuzey duvarı üzerinde üç adet ocak nişi bulunmaktadır. Çamaşır yıkamada kullanılan

suyun bu ocaklarda ısıtıldığı anlaşılmaktadır. Yapının içerisinde güney duvarında bir, kuzey duvarında da bir olmak üzere iki adet niş yer almaktadır. Yapı üzerinde herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir.

Çizim 4. Doğusandal Köyü Çamaşırhanesi

Fotoğraf 7. Doğusandal Köyü Çamaşırhanesi

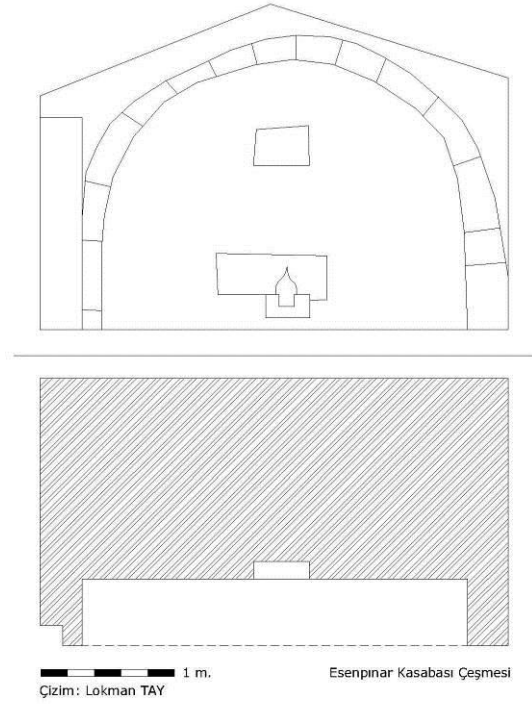
Fotoğraf 8. Doğusandal Köyü Çamaşırhanesi

Fotoğraf 9. Doğusandal Köyü Çamaşırhanesi

2.4.Esenpınar Kasabası Çeşmesi: Erdemli ilçe merkezine 27 km. uzaklıkta olan kasaba, içerisinde çok sayıda ören yeri barındırmaktadır. Esenpınar’da konumuz kapsamında iki adet çeşme incelenmiştir. Çeşmelerden ilki kasaba camisinin hemen yanında yer almaktadır. Tek kemerli olan yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Erdemli hakkında hazırlanan kaynakta yapının yanındaki cami ile birlikte 1741 yılında inşa edildiği yazmaktadır (Kara, vd. 2007: 60). Ancak arazi çalışması sırasında yapı üzerinde H. 1247 tarihli Osmanlıca inşa kitabesi olduğu görülmüştür. Bu sebeple çeşmenin camiyle birlikte H.1247 / M. 1831-1832 tarihinde inşa edildiği kabul edilebilir.

Tek cepheli olan yapı, formu bozulmuş bir yuvarlak kemerle örtülüdür. Kaba yonu taştan inşa edilmiş olup üzerinde herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır. Çeşme nişinin içerisinde dikdörtgen formlu oldukça sade bir bardaklık kısmı bulunduran eserin üzeri kırma çatı şeklinde düzenlenmiştir. Bugün yol kotunun biraz altında kalmış durumda olmakla birlikte suyu akar vaziyettedir (Çizim-5, Foto-10).

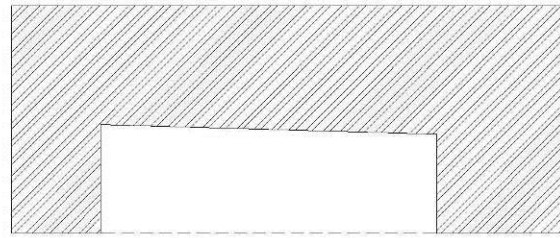
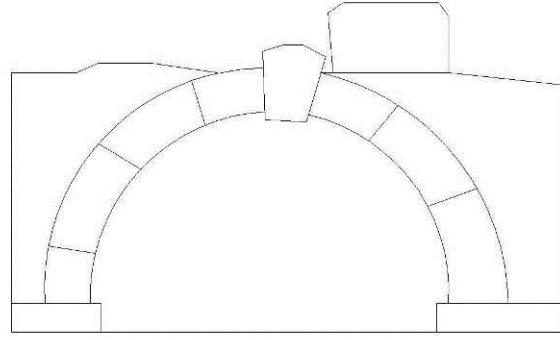

Çizim 5. Esenpınar Kasabası Çeşmesi

Fotoğraf 10. Esenpınar Kasabası Çeşmesi

2.5. Esenpınar Kasabası İncirli Çeşme: Esenpınar Kasabası'nda yer alan diğ er çeşme İncirli Çeşme adıyla bilinmekle birlikte ne zaman inşa edildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Tek cepheli, tek kemerli bağımsız çeşmeler grubuna giren eser, bugün oldukça harap durumdadır. Kemer ayakları dâhil olmak üzere büyük bir kısmı toprak altında kalmış olan yapının üst kısmı da yıkılmıştır. Çeşme nişini örten yuvarlak kemer düzenlemesi ve Esenpınar'daki diğ er çeşmeyle olan benzerliğinden hareketle yapıyı 18. yüzyıla tarihlendirmek yerinde olacaktır. Üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmayan çeşmenin suyu akmamaktadır (Çizim-6, Foto-11).

Çizim: Lokman TAY

Esenpınar Kasabası
İncirli Çeşme

Çizim 6. Esenpınar Kasabası İncirli Çeşme

Fotoğraf 11. Esenpınar Kasabası İncirli Çeşme

2.6.Güzeloluk Köyü Çeşmesi: Güzeloluk Köyü, Toros Dağları'nın üzerinde Erdemli'nin kuzeyinde ve ilçe merkezine yaklaşık 38 km. uzaklıktadır. Köy, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren buraya yerleşen yörükler tarafından kurulmuştur. 1928 yılında bölgeyi ziyaret eden Ali Rıza Yalman, Güzeloluk Köyü'nün 1873 yılında Koyuncu Oymakları tarafından kurulduğunu; köyde 50 hane, 1 cami, 1 okul, 1 demirci, 3 aktar, 1 boyacı, 1 köşker, 1 bakkal dükkânı ve 1 de kahvehane olduğunu belirtmiştir (Yalman, 1993: 184). Köy hakkında geniş bilgiler veren seyyah, ayrıca köyle aynı adı taşıyan bir de çeşmesi olduğunu aktarmıştır (Yalman, 1993: 184). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız

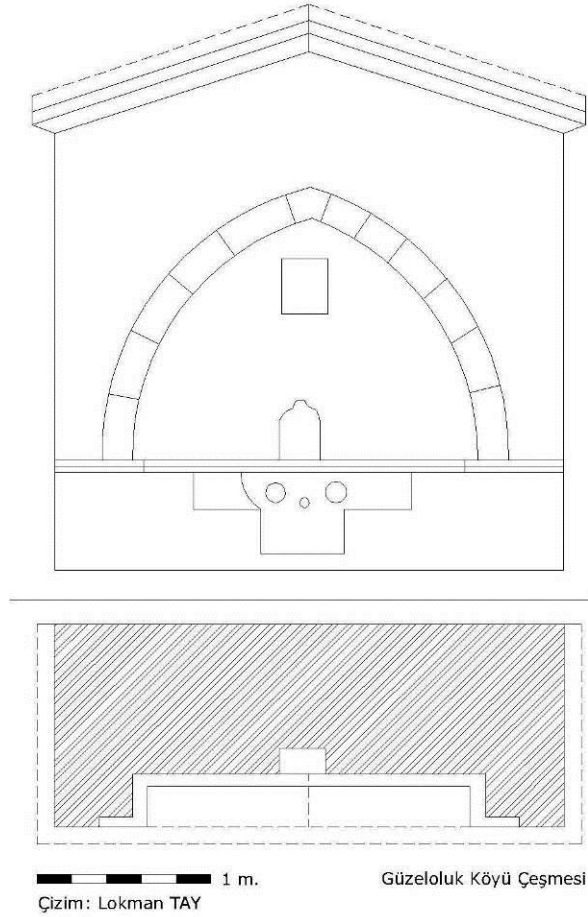
Çalışmalarda da köyde tamamı kesme taştan inşa edilmiş bir cami, bir mektep ve iki adet dükkân olduğu bilgisini içeren bazı belgelere ulařılmıřtır⁴.

eşme, köyün merkezinde, cami ve mektebin hemen batısında yer alır. zerinde inşa ya da onarım kitabesi olmadığı gibi arşivde de çeşmeye dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu sebeple inşa tarihini ve bânisini kesin olarak bilemiyoruz. Ancak çeşmenin üstünde “Güzeloluk 1908” yazılı mermer bir levha bulunmaktadır. Yakın bir dönemde konulduğu anlaşılan levhadaki 1908’in çeşmenin gerçek inşa tarihini yansıttığı kanısındayız. Çeşmenin inşasında cami ve mekteple aynı malzemenin kullanılmış olması; cami içindeki kemer formlarıyla eşme kemer formu arasındaki benzerlik bu görüşümüzün temellerini oluşurmaktadır. Ayrıca, Ali Rıza Yalman 1928 yılında köyü ziyaretini sırasında köyle aynı adı taşıyan bir çeşmesinin olduğunu ifade etmiştir (Yalman, 1993: 184). Yani bugünkü çeşmenin 1928 yılından önce inşa edildiği kesinlik kazanmıştır. Bu sebeple çeşmenin üzerinde yazılı olan 1908 tarihi inşa tarihi olarak kabul edilebilir (Tay, 2011: 277).

Bağımsız mahalle eşmesi şeklinde tek cepheli ve tek kemerli olarak düzenlenen yapı hâlen kullanılmaktadır. Cami ve mektep gibi sarı renkli düzgün kesme taşla inşa edilen çeşmenin üstü kırma çatı şeklinde düzenlenmiştir. Yapıdan dışa taşırılmış düz bir saçak, çatının etrafını dolaşmaktadır. Orijinal çatının üstüne yakın bir tarihte beton dökülmüştür. eşme nişini örten sivri kemer, aynı kotta eşme nişini de dolaşan profilli silmeler üstüne oturmaktadır. Çeşmenin etrafı silmelerin bulunduğu seviyeye kadar toprakla kaplı olduğu için yanlarda kemerin oturduğu ayakların olup olmadığını göremiyoruz (izim-7, Foto-12).

eşme nişi içerisinde iki adet bardaklık bulunmaktadır. Altta, nişi içerisini dolaşan silme kuşağının üstünde üç dilimli kemerle sonlanan; üstte ise düz dikdörtgen formlu bardaklık yer alır. Yapıyı dolaşan silmeler dışında herhangi bir süsleme ögesi buldurmeyen eser, sağlam durumda olup suyu akar vaziyettedir.

⁴B.O.A., MF., MKT., 1214/17; B.O.A., MF., MKT., 856/18; B.O.A., DH., MKT., 953/10; B.O.A., MF., MKT., 851/27. Arşiv belgelerinin okunmasındaki yardımlarından dolayı arkadaşım Dr. Remzi Aydın’a teşekkür ederim.

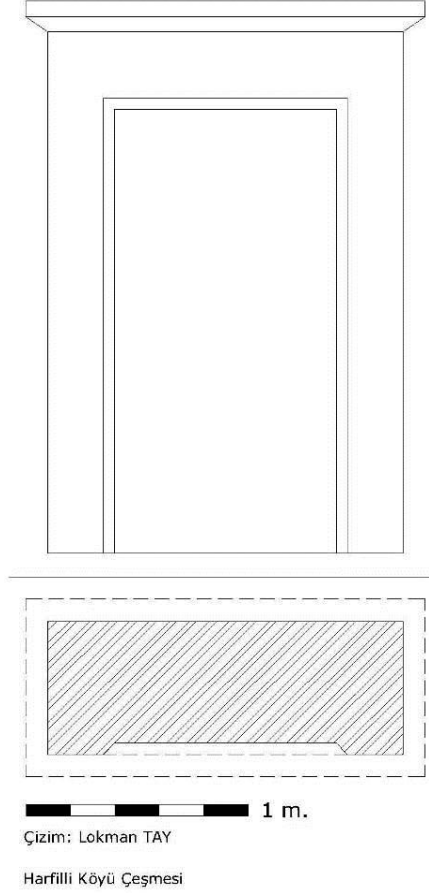
Çizim 7. Güzeloluk Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 12. Güzeloluk Köyü Çeşmesi

2.7.Harfilli (Cıck) Köyü Çeşmesi: Erdemli İlçe merkezine 40 km. uzaklıkta bulunan köyde, köy merkezinin dışında bir adet çeşme tespit edilmiştir. Bağımsız çeşmeler grubuna dâhil edebileceğimiz eserin üzerinde 1958 tarihi okunmaktadır. Yapının mimari özellikleri de göz önünde bulundurularak; 1958'i inşa tarihi olarak kabul edebiliriz. Kim tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmeyen yapının benzer örneğinin Yağda Köyü'nde bulunması ve bu çeşmenin Osman

Akyar ve Halil Mehmet Kurt tarafından inşa edildiğinin bilinmesi Harfilli eşmesi'ni de aynı ustaların yapmış olabileceğini düşündürmektedir⁵. Dikdörtgen prizma şeklinde bir küleden oluşan yapının güney cephesi çökertilerek çeşme nişi oluşturulmuştur. Yapı üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Sağlam durumda olan çeşmenin suyu akmamaktadır (Çizim-8, Foto-13-14).

Çizim 8. Harfilli (Cıcık) Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 13. Harfilli (Cıcık) Köyü Çeşmesi

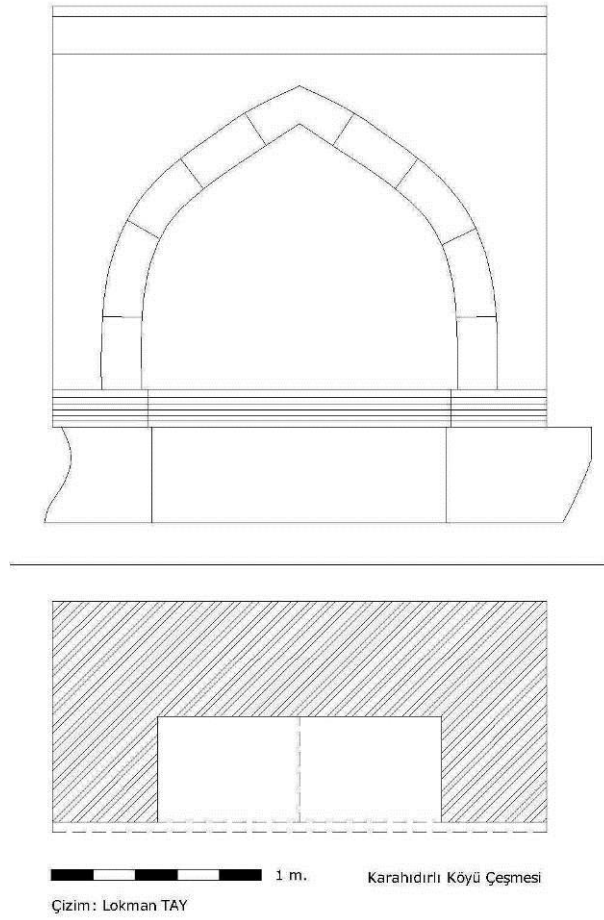
⁵ Çeşmelerin anlatımında köy adlarına göre alfabetik sıra esas alındığı için Yağda Köyü Çeşmesi son sırada yer almaktadır. Arazi çalışması sırasında yaptığımız mülakatlarda Yağda Köyü'ndeki çeşmenin Osman Akyar ve Halil Mehmet Kurt tarafından inşa edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Fotoğraf 14. Harfilli (Cıcık) Köyü Çeşmesi İnşa Kitabesi

2.8. Karahıdırlı Köyü Çeşmesi: Erdemli İlçe merkezine 25 km. uzaklıkta bulunan Karahıdırlı Köyü'nde bir adet çeşme tespit edilmiştir. Yapı, tek cepheli, tek kemerli bağımsız mahalle çeşmesi şeklinde inşa edilmiştir (Çizim-9, Foto-15). Üzerinde inşa kitabesi olmayan yapının ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak Erdemli hakkında yapılmış bir yayında çeşmenin adının Cennetpınarı olarak bilindiği ve Osmanlı Dönemine ait olduğu belirtilmektedir (Kara, vd. 2007: 127). Bu bilgilerden ve çeşmenin mimari özelliklerinden hareketle 19. yüzyıla tarihlemek yerinde olacaktır.

Çeşme nişi, profilli silmelerin üzerine oturan sivri kemerle örtülüdür. Kaba yonu taşlardan inşa edilmiş olan çeşmenin üç adet lülesi bulunmaktadır. Herhangi bir süsleme unsuru bulundurmayan yapı oldukça sağlam durumda ve suyu akmaktadır. Çeşmenin oturtulduğu beton zemin, yapının bir onarım geçirdiğini göstermektedir. Ne zaman yapıldığı tespit edilemeyen bu onarımda çeşmenin bir subasman üzerine yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Taşlar arasında görülen çimento harcı da bu onarıma işaret etmektedir.

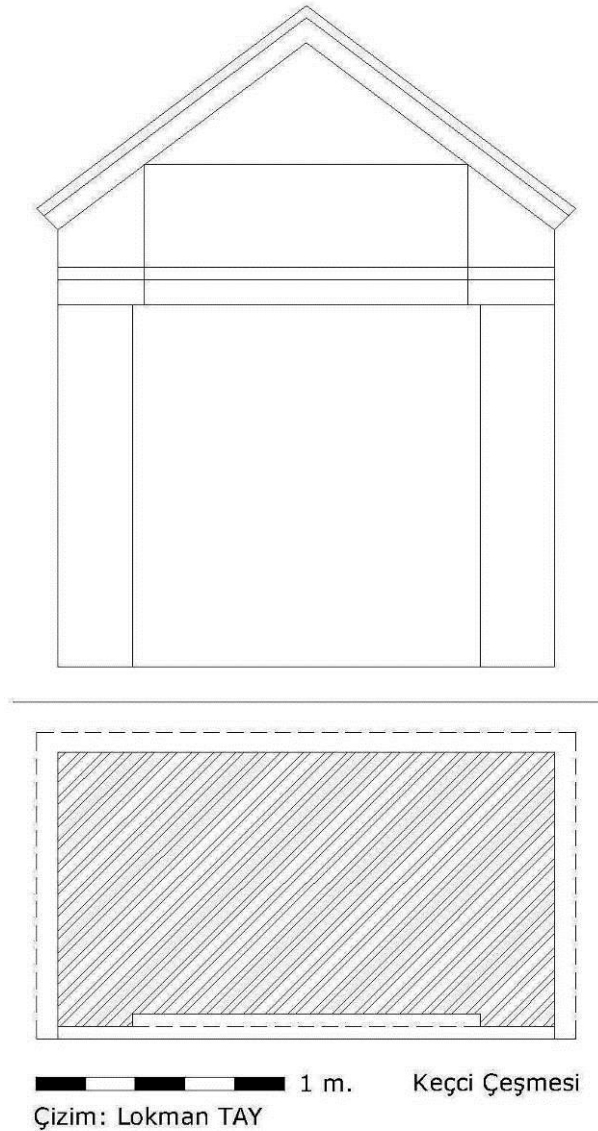
Çizim 9. Karahıdırlı Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 15. Karahıdırlı Köyü Çeşmesi

2.9. Keçi Çeşmesi: Yapı, İlçe merkezine yaklaşık 20-25 km. uzaklıkta, Köypınarı, Çamlı ve Karahıdırlı köyleri arasındaki yol güzergâhında bulunmaktadır. Tek yüzlü bağımsız çeşmeler grubuna giren yapının üzerinde “Maşallah 1959” ifadesi geçen inşa kitabesi bulunmaktadır. Yapının mimari özellikleri de kitabede geçen tarihe uygundur (Çizim-10, Foto-16-18).

Dikdörtgen prizma şeklinde bir küteden oluşan yapının üzeri iki yöne eğimli kırma çatı olarak düzenlenmiştir. Çatının hemen altında alınlık kısmı göze çarpmaktadır. Bu kısımda dikdörtgen formlu çökertilmiş bir alan dikkati çekmektedir. Bu bölümün hemen altında bir silme yer almaktadır. Bu silme alınlık kısmıyla çeşme nişini birbirinden ayırmaktadır. Çeşme nişi yapıyı oluşturan duvarın bir kısmının içeri çökertilmesiyle elde edilmiştir. Bu niş içerisinde iki adet lüle bulunmaktadır. Sarı ve gri renkli kesme taş malzemenin kullanıldığı eser oldukça sade tasarlanmıştır. Sadece bir taş üzerinde kazıma tekniği ile oluşturulmuş çiçek motifi görülmektedir. Günümüze oldukça sağlam durumda ulaşan çeşmenin suyu akar vaziyettedir.

Çizim 10. Keçi Çeşmesi

Fotoğraf 16. Keçi Çeşmesi

Fotoğraf 17. Keçi Çeşmesi İnşa Kitabesi

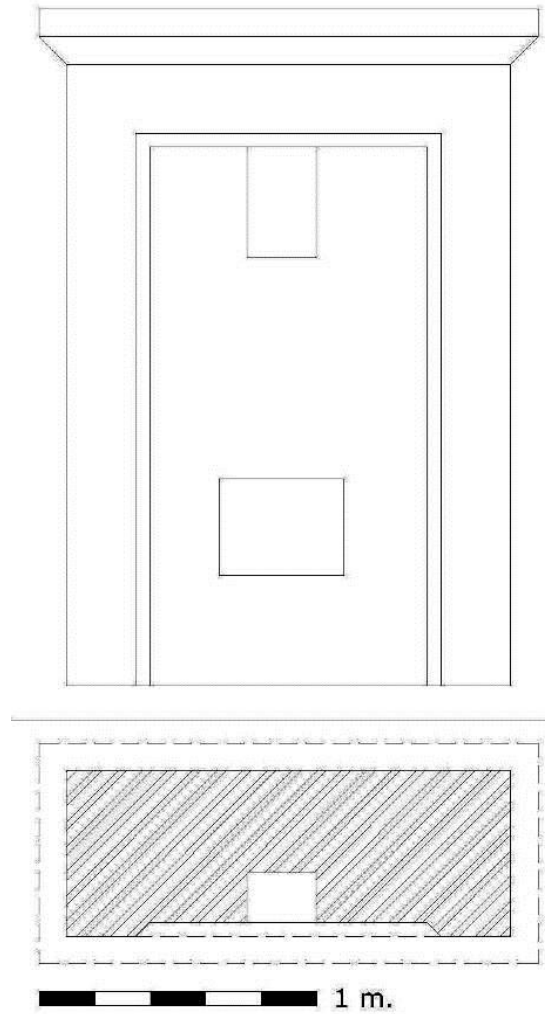

Fotoğraf 18. Keçi Çeşmesi'ndeki Süsleme

2.10.Yağda Köyü Çeşmesi: Erdemli'nin kuzeyinde bulunan Yağda Köyü ilçe merkezine 47 km. uzaklıktadır. Yapılan arazi çalışması sonucunda köyün içerisinde bir adet çeşme olduğu tespit edilmiştir. Tek cepheli bağımsız çeşmeler grubuna dâhil edilebilecek olan

yapı dikdörtgen bir kütlede meydana gelmektedir (Çizim-11, Foto-19-20). Üzerinde yer alan kitabeğe göre 1962 yılında yapılmıştır. Çeşmenin mimari özellikleri de söz konusu tarihe uygundur. Arazi çalışması sırasında köy halkı çeşmenin Osman Akyar ve Halil Mehmet Kurt tarafından inşa edildiğini ifade etmişlerdir.

Dikdörtgen bir kütleyle sahip olan çeşmenin bir yüzeyi içeri çökertilerek çeşme nişi elde edilmiştir. Sarı renkli düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olan yapının üzerinde ince bir saçak görülmektedir. Herhangi bir süsleme unsuru olmayan eserin saçak altına dikdörtgen formlu bir bardaklık yerleştirilmiştir. Çeşmenin önünde bir kısmı tahrip olmuş bir de yalağı bulunmaktadır. Sağlam durumda olan yapının suyu akmamaktadır.

Çizim: Lokman TAY

Yağda Köyü Çeşmesi

Çizim 11. Yağda Köyü Çeşmesi

Fotoğraf 19. Yağda Köyü eşmesi

Fotoğraf 20. Yağda Köyü eşmesi İnş Kitabesi

3. Değerlendirme

Bu çalışmada, Mersin İli Erdemli İlçesi'ne bağlı köylerdeki tarihi çeşmeler incelenmiştir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha araştırması ve kaynak taraması sonucunda: Akpınar, Arslanlı, Doğusandal, Güzeloluk, Harfilli, Karahıdırlı ve Yağda köylerinde birer; Esenpınar Kasabası'nda iki; köyler arasındaki yol güzergâhında ise bir adet olmak üzere geleneksel tarzda inşa edilmiş toplam 10 adet çeşme tespit edilmiştir. Ayrıca Doğusandal Köyü'ndeki çeşmenin yanında bulunan çamaşırhane de tek örnek olması sebebiyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı çamaşırhane tek mekânlı bir düzenlemeye sahiptir. Üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmayan yapı, moloz ve kaba yonu taşla inşa edilmiştir. Üzeri iki yana eğimli çinko kaplı kırma çatıyla

örtülüdür. İçerisinde su ısıtmak için ocak nişlerinin olması ve çamaşır yıkamaya yarayacak sekilerin bulunması muhtemelen çamaşırhanelerin karakteristik özelliklerindedir. Ancak bölgede başka çamaşırhane tespit edilemediği için karşılaştırma yapmak mümkün olmamıştır.

İncelenen çeşmelerden, Akpınar (1938), Harfilli (1958) ve Yağda (1962) köylerindeki çeşmeler ile Keçci Çeşmesi (1959) Cumhuriyet Döneminde; Esenpınar Kasabası İncirli Çeşme (18. yy.), Doğusandal Köyü Çeşmesi (1873-74/1881-82), Esenpınar Kasabası Çeşmesi (1831-1832), Arslanlı Köyü Çeşmesi (19.yy), Karahıdırlı Köyü Çeşmesi (19.yy) ve Güzeloluk Köyü Çeşmesi (1908) Osmanlı Döneminde inşa edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen çeşmeler, çizim ve fotoğraflar eşliğinde; tipoloji, yapı elemanları, kitabe, malzeme ve süsleme özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

3.1.Tipoloji: Bugüne kadar çeşmeler ile ilgili yapılan çalışmalarda, araştırmacılar farklı özellikleri göz önünde bulundurarak gruplama yapmışlardır (Çeşmelerin gruplandırılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Aytöre, 1962: 45-49; Arseven, 1983: 389-390; Eyice, 1993: 277-287; Ödekan, 1992: 281-297; Ödekan, 1994: 488-491; Önge, 1997: 14). Bu çalışmada Ayla Ödekan tarafından yapılan tipoloji örnek alınmıştır (Ödekan, 1992: 281-297). Bu tipolojiye göre Erdemli Çeşmeleri, buldukları yer ve cephe düzenlemelerine göre gruplandırılmıştır.

3.1.1.Buldukları Yere Göre Çeşmeler: Erdemli'de tespit edilen çeşmelerin 9 tanesi bağımsız çeşmeler grubuna dâhil edilirken yalnızca Esenpınar Kasabası Çeşmesi yanındaki cami duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Ancak bu çeşme de bir duvar çeşmesi şeklinde olmayıp yan cepheden camiye bitişik vaziyettedir. İstanbul Bostancı Çatal Çeşmesi (M. 1550) (Pilehvarian, vd. 2000: 42-43), İstanbul Mustafa Ağa Çeşmesi (M. 1681) (Pilehvarian, vd. 2000: 64-65), Karaman İbrahim Bey İmareti Çeşmesi (M.1465) (Denktaş, 2000a: 19-25), Karaman Hisar Çeşmesi (M.1809) (Denktaş, 2000a: 94-99), Mersin Erdemli Güzeloluk Köyü Çeşmesi (1908) (Tay, 2011a: 277-279), Kırşehir Ahi Evren Çeşmesi (19. yy.) (Tay, 2011b: 205-206) , Kırşehir Tekke Çeşmesi (19. yy.) (Tay, 2011b: 209-210) bağımsız çeşmelere örnek olarak sayılabilir.

3.1.2.Cephe Düzenlemelerine Göre Çeşmeler: Çeşmeler diğer yapı türlerine oranla daha küçük boyutlu oldukları için sadece ön cephe olarak adlandırılan lüenin bulunduğu cepheye göre değerlendirilecektir. Çeşmelerin sahip olduğu diğer mimari öğeler, yapı elemanları başlığı altında ele alınacaktır. Erdemli'deki çeşmelerin tamamı tek cepheli olup, kemerli ve kemersiz uygulamalar görülmektedir. İncelenen çeşmelerden altısı kemerli, dördü ise kemersiz olarak inşa edilmiştir. Çeşmelerde uygulanan kemer türleri ise sivri ve yuvarlak kemerdur.

3.1.2.1.Kemersiz eşmeler: İncelenen örneklerden Akpınar Köyü eşmesi, Harfilli Köyü eşmesi, Keçci eşmesi ve Yağda Köyü eşmesi kemersiz olarak düzenlenmişlerdir. Bu çeşmelerin tamamı düz duvar şeklindedir. Ancak ön cepeleri hafif şekilde çökertilerek yüzeysel birer niş oluşturulmuştur. Benzer tarzdaki kemersiz eşmeleri Anadolu'nun birçok yerinde görmek mümkündür. İstanbul I. Abdülhamit Han eşmesi (1777) (Pilehvarian, vd. 2000: 113), Emirgan I. Abdülhamit Han eşmesi (1782) (Pilehvarian, vd. 2000: 118-119), İstanbul III. Selim eşmesi (Çiçekçi eşmesi) (1802) (Pilehvarian, vd. 2000: 148-149), İnebolu Yukarı Karaca Camii eşmesi (1892) (Çerkez, 2005: 150), İnebolu Hacı Seyyid Ali Ağa eşmesi (1902) (Çerkez, 2005: 156-157) ve İnebolu Çarşı eşmesi (1911) (Çerkez, 2005: 160) kemersiz çeşmelere benzer örnekler olarak sıralanabilir.

3.1.2.2.Sivri Kemerli eşmeler: Çalışmaya konu olan çeşmelerden, Doğusandal Köyü eşmesi, Arslanlı Köyü eşmesi, Güzeloluk Köyü eşmesi ve Karahıdırlı Köyü eşmesi sivri kemerlidir. Anadolu'nun pek çok yerinde, geç dönemde yapılmış çeşmelerde sivri kemer uygulamasının olduğu görülmektedir. Manisa Dokur eşmesi (Tarihsiz) (Acun, 1999: 627), Kayseri Kadı eşmesi (14.yy.) (Yörükoğlu, 1987: 69–71), Karapınar II. Selim eşmesi (1569) (Bildirici, 1994: 257), İstanbul Rüstem Paşa eşmesi (16. yüzyıl) (Pilehvarian, vd. 2000: 44-45), Karaman Çarşı eşmesi (1605) (Denktaş, 2000a: 34-37), İstanbul Mustafa Ağa eşmesi (1681) (Pilehvarian, vd. 2000: 64-65), Karaman Emine Hanım eşmesi (1725) (Denktaş, 2000a: 48–50), İstanbul Mihrişah Kadın eşmesi (M.1729) (Koçyiğit, 2013: 192-194), Fındıklı Hacı Beşir Ağa eşmesi (1732-1733) (Tay, 2015: 17-20), Fatih Hacı Beşir Ağa eşmesi (1737-1738) (Tay, 2015: 24-28), Eyüp Hacı Beşir Ağa eşmesi (1738-1739) (Tay, 2015: 28-30), Kayseri-Akçakaya Aşağı Cami eşmesi (1740-1741) (Tali, 2014b: 542-543), Eminönü'ndeki külliye Avlu Kapısının Yanındaki eşme (1744-1745) (Tay, 2015: 35-36), Kayseri-Subaşı Köyü eşmesi (1782) (Denktaş, 2000b: 93–95), Karaman-Şıhlar Sokağı eşmesi (1852) (Denktaş, 2000a: 71–74), Kayseri-Tavlusun Hacı Rüştü Efendi eşmesi (1861-1862) (Tali, 2014a: 525-527), Kayseri-Talas Hacı Ahmet Efendi eşmesi (1885) (Denktaş, 2000b: 253) ve Kayseri-Akçakaya eşme I (1911-1912) (Tali, 2014b: 543-544) Anadolu'nun farklı bölgelerinden sivri kemerli çeşmelere örnek olarak sıralanabilir.

3.1.2.3.Yuvarlak Kemerli eşmeler: Yuvarlak kemerli cephe tasarımı Erdemli'deki çeşmeler içerisinde sadece Esenpınar Kasabası'ndaki iki örnekte uygulanmıştır. Yuvarlak kemer kullanımı Erdemli dışında yine çok sayıda çeşmede karşımıza çıkmaktadır. Karaman Kadıbudak eşmesi (1551) (Denktaş, 2000a: 30–34), Kayseri-Büyük Bürüngüz Mütevelli eşmesi (18.yy. başları) (Denktaş, 1998: 169–170), Karaman Ali Dede Tartan eşmesi (1809) (Denktaş, 2000a: 90–93), Kayseri-Tavlusun Köyü Abdullah Efendi eşmesi'nde

(1830) (Denktaş, 2000b: 112–114), Kayseri-Yeşilhisar Çeşmesi (1864) (Denktaş, 2000b: 117–118), Kayseri-Talas Esmâ Hanım Çeşmesi (1887) (Türkmen, 1997: 162), Kayseri-Akçakaya Yatak Çeşmesi (1898) (Tali, 2014b: 544-545), Kırşehir Ahi Evren Çeşmesi (19. yy.) (Tay, 2011: 205), Kayseri-Kemer Köyü Çeşmesi (1902) (Denktaş, 2000b: 130–132), Kayseri Çukur Çeşme (Denktaş, 2000b: 129–130) ve Kayseri-Tavlusun Dökmecioğlu Çeşmesi'nde (Tali, 2014a: 524-525) yuvarlak kemer uygulaması görülmektedir.

3.2.Yapı Elemanları: Çeşmeler küçük boyutlu yapılar olması sebebiyle, yapı ve cephe elemanları birlikte ele alınmıştır. Erdemli Çeşmeleri'nde yapı elemanı olarak: duvar, ayak, üst örtü, bardaklık, ayna taşı, su yalağı ve dinlenme sekileri değerlendirmeye alınmıştır. Kemerler ise cephe düzenlemesinde ayrıntılı olarak ele alındığı için burada tekrarlanmayacaktır.

3.2.1.Duvar: Erdemli'deki çeşmelerin dokuz tanesi bağımsız çeşmeler grubunda olması sebebiyle, çeşmelerin arka ve yan cepheleri duvarlarla sınırlandırılmıştır. Bu çeşmelerden Harfilli Köyü Çeşmesi, Keçi Çeşmesi ve Yağda Köyü Çeşmesi'nde yapı etrafında bir sınırlandırma olmadan inşa edilmişlerdir.

3.2.2.Ayak: Arslanlı, Doğusandal, Güzeloluk ve Karahıdırlı köyleri ile Esenpınar Kasabası'ndaki çeşmelerin nişleri kemerlerle örtülüdür. Bu sebeple kemerlerin oturduğu ayaklara ihtiyaç vardır. Akpınar, Harfilli ve Yağda köylerindeki çeşmeler ile Keçi Çeşmesi düz duvar şeklinde düzenlendikleri için taşıyıcı ayaklara ihtiyaç duyulmamıştır.

3.2.3.Üst Örtü: Erdemli'deki çeşmelerin altı tanesinin üzeri düz dam şeklinde düzenlenmişken, Güzeloluk Köyü Çeşmesi, Keçi Çeşmesi ve Esenpınar Kasabası Çeşmesi'nin üzeri iki yana eğimli kırma çatı şeklinde düzenlenmiştir. İncirli Çeşme'nin üst kısmı yıkıldığı için örtü düzeni hakkında bilgi sahibi olamıyoruz.

3.2.4.Bardaklık: Çalışmaya dâhil edilen çeşmelerden altı tanesinde bardaklık görülmektedir. Akpınar Köyü Çeşmesi ile Esenpınar Kasabası Çeşmesi'nde yatay dikdörtgen formlu birer adet bardaklık yer almaktadır. Arslanlı Köyü Çeşmesi'nde bir adet Doğusandal Köyü Çeşmesi'nde ise iki adet kaş kemerli bardaklık bulunmaktadır. Güzeloluk Köyü Çeşmesi'nde biri kemerli diğeri düz dikdörtgen formlu iki adet bardaklık mevcuttur. Yağda Köyü Çeşmesi'nde de dikdörtgen formlu bir adet bardaklık mevcuttur.

3.2.5.Su Yalağı: Suyun insanların üstüne sıçramaması ve biriktirilerek hayvanlar için de kullanılabilmesi düşüncesiyle çeşmelerde suyun aktığı yere derin yalıklar yapılır (Denktaş, 2000a: 199–200). Erdemli'deki çeşmelerden dördünde su yalağı tespit edilmiştir. Doğusandal Köyü Çeşmesi'nde çeşme nişi boyunca yerleştirilmiş yatay dikdörtgen biçimli derin bir su yalağı yer almaktadır. Güzeloluk Köyü Çeşmesi'nde ise uzunlamasına dikdörtgen bir su

yalağı bulunmaktadır. Yağda Köyü Çeşmesinin su yalağı tahrip olmuş durumdadır. Keçci Çeşmesi'nin iki yanında ise birer adet su yalağı mevcuttur. Diğer çeşmelerde ise su yalağı tespit edilememiştir.

3.2.6.Dinlenme Sekisi: Çeşmeler genellikle yol üzerinde bulunduğu için yoldan geçenlerin, su doldurmaya veya içmeye gelenlerin dinlenebilmeleri için çeşme nişi içerisinde dinlenme sekileri yerleştirilmektedir. Ancak Erdemli çeşmelerinden hiçbirinde dinlenme sekisi mevcut değildir. Sadece Akpınar Köyü Çeşmesi'ni çevreleyen “U” şeklindeki duvar aynı zamanda dinlenme sekisi görevi de görmektedir. Mevcut verilerle Erdemli'deki çeşmelerin asli halinde mi dinlenme sekilerinin olmadığı yoksa sonradan mı tahrip edildiği anlaşılamamaktadır.

3.3.Kitabe: İncelenen örneklerden Akpınar Köyü Çeşmesi, Doğusandal Köyü Çeşmesi, Harfilli Köyü Çeşmesi, Keçci Çeşmesi ve Yağda Köyü Çeşmesi'nde inşa kitabesi yer almaktadır. Erdemli'de incelenen on çeşmeden dört tanesinde herhangi bir kitabe yer almamaktadır. Bunun yanı sıra Akpınar, Harfilli ve Yağda köylerindeki çeşmeler ile Keçci Çeşmesi'nde yapım yıllarına ait tarihler işlenmiştir. Güzeloluk Köyü Çeşmesi'nde ise sonradan eklendiği anlaşılan “Güzeloluk 1908” yazılı bir kitabe dikkati çekmektedir. Doğusandal Köyü Çeşmesi'nde oldukça basit bir dille yazılmış üç satırlık Osmanlıca inşa kitabesi yer almaktadır. Söz konusu kitabe, Erdemli'deki çeşmelerde yer alan tek Osmanlıca kitabe olması bakımından önemlidir.

3.4.Malzeme: Erdemli Çeşmeleri'nin inşasında: düzgün kesme ve kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. İncelenen yapılar içerisinde Akpınar, Arslanlı, Doğusandal, Güzeloluk, Harfilli ve Yağda köylerindeki çeşmeler ile Keçci Çeşmesi düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Esenpınar Kasabası'ndaki çeşmelerde ise kaba yonu taş kullanılmıştır. Ayrıca caminin yanındaki çeşmenin taş araları son zamanlarda geniş bir dolgu malzemesiyle sıvanmıştır. Karahıdırlı Köyü Çeşmesi'nde ise ön cephede kesme taş, diğer cephelerde kaba yonu taş kullanılmıştır.

3.5.Süsleme: Erdemli'de tespit edilen çeşmeler, son derece yalın düzenlemelere sahiptir. Yapılar üzerinde, Arslanlı, Doğusandal, Güzeloluk ve Karahıdırlı köylerindeki çeşmelerde yer alan silme kuşakları ile Keçci Çeşmesi'ndeki çiçek motifi dışında herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Keçci Çeşmesi'nde kazıma tekniğiyle yapılmış oldukça basit ve çizgisel bir çiçek tasviri mevcuttur. Erdemli köylerindeki çeşmelerin yalın mimari kuruluşları, halkın sınırlı imkânları ile işlevi ön planda tutularak inşa edildiklerini göstermektedir.

4.Sonuç

Çalışma sonucunda, Erdemli köylerinde geleneksel özelliklere sahip 10 adet çeşme ile bir de çamaşırhane tespit edilmiştir. Harfilli ve Yağda köylerindeki çeşmeler ile Esenpınar Kasabası İncirli Çeşme bakımsız durumda olup kullanılmamaktadır. Diğer çeşmeler ise daha iyi durumda ve suları akar vaziyettedir. Çamaşırhane de sağlam durumda olmasına karşılık günümüzde işlevini yitirdiği için kullanılmamaktadır.

Tespit edilen çeşmeler, kuruluş özellikleri açısından değerlendirildiğinde: Esenpınar Kasabası Çeşmesi'nin yanındaki camiye bitişik olarak yapıldığı ancak bir duvar çeşmesi olmadığı; diğerlerinin ise bağımsız çeşmeler gurubuna girdiği görülmektedir. İncelenen örneklerin tamamı tek cepheli olarak tasarlanmışlardır. Akpınar, Harfilli ve Yağda köylerindeki çeşmeler ile Keçi Çeşmesi yüzeysel nişlere sahipken; diğer çeşmelerde sivri ve yuvarlak kemerle örtülü daha derin nişler yer almaktadır. Çamaşırhane ise doğu-batı doğrultuda dikdörtgen planlı ve tek mekânlıdır. Yapılar, genellikle düzgün kesme taş malzemeyle yalın bir mimari üslupta ve işlevsel özellikleri ön planda tutularak inşa edilmişlerdir. Erdemli köylerinde yaşayan halkın tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomiye sahip olmaları ve ekonomik durumlarının çok da iyi olmaması çeşmelerin yalın tutulmasını açıklamaktadır.

Çalışmaya dâhil edilen çeşmeler mimari özellikler açısından Türk su mimarisinin önemli örneklerini oluşturmaktadır. Geç Dönem Osmanlı veya Cumhuriyet Dönemi eseri olan bu yapılar bir geleneğin devamı olması bakımından önemlidir. Anadolu'nun farklı bölgelerinde görülen benzer örnekler ise Erdemli Çeşmeleri'nin bütün içindeki yerini görmemizi sağlamaktadır.

Günümüzde neredeyse her eve içme suyunun gelmiş olması çeşmelere olan ihtiyacı da ortadan kaldırmıştır. Muhtemelen bugün tespit edilen çeşmelerden çok daha fazlası Erdemli köylerinde yer alıyordu. İhtiyacın ortadan kalkmasıyla birlikte kaderine terk edilen çeşmeler de yıkılmış olmalıdır. Şehir merkezlerinde çarpık kentleşmenin ve bilinçsiz yapılaşmanın kurbanı olan çeşmeler, maalesef kırsal yerleşim yerlerinde de önemini yitirmeye başlamıştır. Genellikle yol kenarlarına inşa edilen çeşmeler, yol genişletme çalışmalarında ilk kurban edilen yapılar olmaktadır. Ancak çeşmeler, sadece su içilen ya da su alınan bir mimari kuruluş değil, taşıdıkları sularla hayat kaynağımız olduğu gibi çevrelerinde oluşan sosyal hayatla da kültürümüzün önemli öğelerinden biridir. En azından bugün ayakta olan çeşmelerin yerinde koruma altına alınmaları, onarıma ihtiyacı olanların aslına uygun şekilde onarılması ve asli fonksiyonlarına kavuşturulmaları gerekmektedir. Şayet yerinde koruma ve onarım mümkün değilse son çare korunabilecekleri bir alana taşınarak yine asli işlevlerine kavuşturulmaları son derece önemlidir.

Kaynaklar

- Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. ISBN: 975-16114-1-5.
- Arseven, C. E. (1983). Çeşme, *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1, 388–390.
- Aytöre, A. (1962). Türklere Su Mimarisi, *I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Tebliğler*, Ankara, 45–49.
- Barışta, H. Ö. (1993). *İstanbul Çeşmeleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı. ISBN: 975-17-1069-3.
- Bildirici, M. (1994). *Tarihi Su Yapıları*, Ankara.
- Çerkez, M. (2005). İnebolu Çeşmeleri, *Erdem*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 15 (43), 145-183. ISSN: 1010-867-X.
- Denktaş, M. (1998). Kayseri-Büyük Bürüngüz Köyü'ndeki Türk Anıtları, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 27, 161–190. ISSN: 1011-7474.
- Denktaş, M. (2000a). *Karaman Çeşmeleri*, Kayseri: Kıvılcım Yayınları. ISBN: 975-94566-6-4.
- Denktaş, M. (2000b). *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar)*, Kayseri. ISBN: 975-94566-8-0.
- Dülgerler, O. N. (2006). *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. ISBN: 975-16185-1-7.
- Eyice, S. (1993). Çeşme, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 8, 277–287.
- Kara, A. vd. (2007). *Dünden Bugüne Erdemli*, Erdemli: Erdemli Ziraat Odası Yayınları. ISBN: 978-975-8629-48-0.
- Koçyiğit, F. (2013). *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslam Sanatları Anabilim Dalı Doktora Tezi, Kayseri.
- Ödekan, A. (1992). Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme, *Semavi Eyice'ye Armağan, İstanbul Yazıları*, İstanbul, 281–297.
- Ödekan, A. (1994). Çeşmeler, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 488–491.
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara. ISBN: 975-16086-1-0.
- Pilehvarian, N. K. (2000). *In Ottoman Istanbul Fountain*. İstanbul: Yapı Endüstrisi Yayınları. ISBN: 975-74388-5-4.
- Tali, Ş. (2014a). Kayseri/Tavlusun Köyü'nde Bulunan Köprü ve Çeşmeler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (34), 522-540. ISSN: 1307-9581.
- Tali, Ş. (2014b). Kayseri/Akçakaya Köyü'nde Bulunan Çeşmeler ve Beyaz Mermer Kitabeli Mezar Taşları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (34), 541-556. ISSN: 1307-9581.
- Tay, L. (2011a). Erdemli-Güzeloluk Köyü'ndeki Türk Eserleri, *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 3 (3), 265–286. ISSN: 1868-8934.
- Tay, L. (2011b). Kırşehir Çeşmeleri, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adıyaman, 6, 204–221. ISSN: 1308-9196.
- Tay, L. (2015). Hacı Beşir Ağa'nın İnşa Ettirdiği Çeşmeler, *Akdeniz Sanat Dergisi*, Antalya, 8 (16), 12-50. ISSN: 1307-9700.
- Tunçel, M. (2002). Erdemli'de Anonim Bir Türbe, *Ortaçağ'da Anadolu-Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Ankara: Rekmay Reklam ve Tanıtım Ltd. Şti. 457-472. ISBN: 975-6813-26-1.
- Türkmen, K. (1997). Talas'ta Türk Devri Yapıları, *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 26, 153–192. ISSN: 1011-7474.
- Yalman (Yalgın), A. R. (1993). *Cenupta Türkmen Oymakları I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. ISBN: 975-17-1268-8 (Tk.).
- Yörükoğlu, Ö. (1987). *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri.